

»traka ž – vrpca, trak; tekuća traka – tekuća vrpca; leva traka puta Zagreb – Beograd – lijevi trak ceste Zagreb – Beograd«

Očito je prema Brodnjakovu rječniku postupljeno u Šonjinu Rječniku hrvatskoga jezika, gdje je *traka* bez ikakva tumačenja upućena na 1. *vrpca*, 2. *trak*.

Tomu bismo mogli pridodati još obične izraze u hrvatskome književnome jeziku kao što je *filmska vrpca*, *pupčana vrpca* (pupčanica, pupkovina) pa izvedenice *vrpčast*, složenicu *vrpcoteka* i sl. Sjećam se kad je proradila dvosmjerna autocesta Zagreb – Beograd kako je bilo svjesnoga nastojanja da se u hrvatskome nazove *lijevi trak*, *desni trak*, *pretjecajni trak*, a ne *traka*. I dok sam pisao ovaj članak, u siječnju 2003., čuo sam na radiju, ili televiziji, da se u vezi s autocestom spominje riječ *trak*.

Da hrvatski priručnici koji traže da riječi *vrpca*, *trak* trebaju dobiti prednost pred *traka*, imaju pravo, jasno pokazuje Akademijin rječnik. On značenje riječi *trak* opisuje ovako: »vrlo usko tkanje (može biti spleteno i izatkano, rjeđe od

kože ili željeza) kojim se što veže ili steže«, i potvrda za njezina različita značenja ima šest stupaca, a *traka* samo četvrtinu jednoga stupca i od sedam potvrda četiri su srpske, a tri uvjetno hrvatske, jer su uglavnom dijalekatne. Slično je i u rječniku dviju Matica gdje je od osam potvrda pet srpskih, a tri hrvatske, o kojima se može raspravljati. To jednoznačno kazuje da je norma kako je izražena u Brodnjakovu i Šonjinu rječniku, opravdana.

Nakon toga možemo s većom sigurnosti odgovoriti da je od *traka lima* bolje *limena traka*, a od toga još bolje i opravdanije *limeni trak*. *Plosnati lim* nije za taj pojam dobra riječ jer je lim je po naravi stvari plosnat.

Sve pokazuje da se u ovim primjerima praksa koleba, a teorija se mora probijati kroz tanane razlikovnosti, ali ipak može reći određeniju riječ. Kako je uz to dobro da se nazivlje ustali, ovdje bi dobro bilo da se ustali u nazivima *otkovak* i *limeni trak*.

Stjepan Babić

OSVRTI

(NE)OSOBNOST O LICU

Kad se predmet raspre zamuti i oboji emocijama, kad dokazuje zamijsni povrijeđenost, bolje je prekinuti svaki razgovor. Čim se prijeđe na *prvo lice jednine* (naslov Brozovićeve kolumne u Vijencu!), razgovor postaje osoban, a to za znanost nije dobro. O temi *lice* i *osoba* osnovno sam rekla u članku pod tim naslovom u Jeziku (47/3: 95–105). Nakon toga nastavila se raspra sa Sandom Ham na stranicama Jezika, što je ona opširno

prepričala u Jeziku, 49 (2): 66–71. Besmisleno je dalje razvlačiti temu, ali ipak želim dati nekoliko objašnjenja radi onih čitatelja koje ponajprije zanima sama tema, a ne raspravljalice.

Sandi Ham ne vrijedi odgovarati jer i dalje iskreće činjenice. Među ostalim, već drugi put uvjerava čitatelje da sam "napi-sala da je zamjena naziva *lica* (!) *osobom* izmišljanje novoga naziva" (str. 71.). Ne, to zaista nisam rekla, ali sam rekla "da uz postojeće nazivlje ne treba izmišljati novo...., predlaže se da se zadrži naziv *lice*

za glagolsku kategoriju te da se naziv *osoba* upotrebljava za semantičku oznaku kategorije osobnosti", odnosno "predlažem da se zadrži postojeće nazivlje kojim se razlikuju dvije jezične kategorije". Zar još nije jasno da je riječ o dvama postojećim nazivima i da namjesto njih ne trebaju drugi nazivi? Pitanje je samo što se pod njima razumijeva. Zatim uporno tvrdi da imam samo nazive *muška osoba* i *ženska osoba*, a da nigdje nemam naziv *osoba* i još pokazuje moj crtež koji dokazuje upravo suprotno od onoga što ona tvrdi. Zbog toga, naslov moga rada glasi *Lice i osoba*, a u gornjem navodu, koji i ona donosi kao dokaz da nemam *osobe*, lijepo stoji da je *osoba* semantička oznaka kategorije osobnosti. Treba li tomu što dodati!? Što pak reći za ovakvo dokazivanje: napisah da je dio gramatičkoga nazivlja došao iz crkvenoslavenskoga preko Karadžića i Daničića, S. Ham pokazuje da nisam u pravu i navodi samo Daničića; nakon moga upozorenja da nije korektno postupila jer je prešutjela Karadžića osvrćući se na taj dio moga članka, sad mi podmeće da je, zamislite, trebala "u potragu za hrvatskim gramatičkim nazivljem poči u Pismenicu serbskoga jezika" (str. 70.). Budući da je Tafra kopala po *Pismenici*, naravno da joj nije "palo na pamet založiti se da umjesto *lice* imamo *osobu*", a nije joj uopće "palo na pamet ni to da imamo *hrvatski jezik*" (str. 70.). S. Ham nije čitala Karadžića i njoj sve to što Tafri nije palo na pamet jest palo. Mogu samo reći da nije pošteno da mi tako podmeće upravo osoba koja je ponešto o starijim hrvatskim gramatikama i hrvatskom jeziku u njima naučila iz njihovih tekstova.

U posljednjem je odgovoru Sanda Ham reagirala na moj prilog s previše žući da to šteti u prvom redu njoj i Jeziku, a i samomu rasvjetljavanju jednoga nazivoslov-

noga problema. Toliko se razljutila da je na više mjesta napravila jezične pogreške, koje joj kao urednici Jezika nisu smjele promaknuti u toj količini (*po prvi puta, treći puta, zavisno o, njezinom* /čak dvaput u pogrešnom navođenju mojih riječi/...). To je prva primjedba koju upućujem njoj osobno, a sve prije bijaše, barem s moje strane, samo znanstveni diskurs, ni traga nije bilo nikakvu optuživanju i obraćanju njoj osobno. Koliko su njezini poticaji za ovu raspru znanstveni, neka sama pokaže svojim tekstom iz 1990. (Jezik, 37/3, str. 73.): "Iako značenje navedenih agensa ne možemo u potpunosti podvesti pod značenje uzroka efektoru (jer se ne radi o ne-licu nego licu)..." (podcrtala B. T.).

Svojim sam jezikoslovnim radovima željela potaknuti da se o pojedinim jezičnim pitanjima razmisli i na drukčiji način. Tako bijaše i ovaj put. Sandu Ham nisam uspjela uvjeriti, i nije mi to bila ni namjera, da je bolje u jeziku, i ne samo u jeziku, umjesto jednoga naziva imati dva naziva za dva pojma. Neka i dalje govori o gramatičkoj i semantičkoj osobi. To je u redu, ali nije u redu da spominje svoju gramatiku bez imena autora kao potvrdu da, eto, i gramatike imaju naziv *osoba* i da se sve više *osoba* prihvaća, a *lice* napušta. Pozivanje na *Rječnik* Leksikografskoga zavoda kao na krunski dokaz da je *osoba* konačno pobijedila nije ispalo kako je autorica htjela. Naime, ona tvrdi da je "riječ o rječniku općega leksika, a kada u rječnik općega leksika uđe *osoba* u značenju gramatičke kategorije, a *lice* ostane bez toga značenja, tada to rječitiije govori u prilog *osobi* nego svi gramatički priručnici" (str. 67.). Zaista je riječ o rječniku općega leksika, ali samo u zamisli, ne potpuno i u ostvaraju. Prema tom rječniku u hrvatskom jeziku u općoj upotrebi nema ni mačke, ni psa, ni vjetra, ni brda, ni vode, ni

ravnice, ni rijeke, ni povrća. Sve su to znanstveni nazivi, pa tako izlazi da se frazeološko značenje *mutiti komu vodu* razvilo iz značenja 'vodikov oksid'. Unatoč pre-naglašenoj enciklopedičnosti to nije ni leksikon ni terminološki rječnik (vidjesmo i po frazemu). Kao takav, a pogotovo ne kao "rječnik općega leksika", kako misli S. Ham, to djelo ne može imati onu normativnu težinu koju imaju terminološki rječnici i školske gramatike, naravno, bez obzira na to što o tom misli S. Ham. Usput, glavnomu uredniku toga rječnika *osoba* je nekako tuđa riječ jer ju u definicijama često zamjenjuje imenicom *čeljade*. Eto rješenja da ne bude ni po mome ni po S. Ham: zamijenimo *lice* i *osoba* odnosno *gramatička osoba* i *semantička osoba* nazivima *osoba* (u jeziku) i *čeljade* (izvan jezika). Na kraju moja posljednja: potpuno se slažem s uzrečicom u Jeziku da se hrvatski jezik voli znanjem.

Branka Tafra

O LICU, OSOBI I POGRJEŠAKAMA U JEZIKU

Članak Branke Tafre nije za objavljivanje jer ne pridonosi ništa boljem razumijevanju razmatranoga problema, a nije prikladan ni točnošću podataka ni svojim tonom, ali ga objavljujemo zbog posebnoga autoričina zahtjeva. Vidljivo upada u grijehe zbog kojih drugima prigovara. Neki se prigovori ne tiču samo S. Ham nego i uredništva kao cjeline i posebno odgovornoga urednika i zato je njezinu članku potreban bar kratki komentar. On treba biti takav da neki problemi budu jasniji i da čitateljima bude bar malo od koristi.

Da se vrati stari hrvatski naziv *osoba* umjesto *lice*, u novim je prilikama sasvim razumljivo i očekivano. Tko je dao prvi poticaj, danas je teško sa sigurnošću utvrditi jer je to učinjeno, rekao bih nezavisno, na dva mjesta. Učinili su to autori Hrvatskoga pravopisa u 2. izdanju, koji je izašao 1994. godine, a nekako u isto vrijeme i prof. Težak u Gramatici hrvatskoga jezika. On je u 9. izdanju te gramatike, koje je izašlo iste 1994. godine, govoreći o *ličnim zamjenicama*, dodao rečenicu: "Ove se zamjenice u hrvatskom nazivlju zovu i *osobne zamjenice*." Pripremajući 10. izdanje, koje je izašlo iste godine, on je rečenicu koja je glasila: "Međutim, upotreba lične zamjenice znači naročito isticanje lica pa to ima određenu stilsku vrijednost" promijenio tako da je glasila "Međutim, upotreba lične ili osobne zamjenice znači naročito isticanje lica, osobe, pa to ima određenu stilsku vrijednost." U podjeli zamjenica naslov *Lične zamjenice* promijenio je u *Lične (osobne) zamjenice*. Tako je ostalo i u 11. izdanju, koje je izašlo 1996., ali već s naslovom *Osobne zamjenice*. Pripremajući 12. izdanje, zajednički smo odlučili da dosljedno provedemo naziv *osoba* umjesto *lice* i *osobne zamjenice* umjesto *lične zamjenice*. Učinili smo to da bi ti nazivi bili jednaki i u pravopisu i u gramatici, a razlog koji nas je za tu promjenu naveo, bio je u tome što bi oni bili hrvatski tradicionalni nazivi da nije bilo posrbljivanja hrvatskoga nazivlja. Osim toga uzeli smo u obzir i to što naziv *osoba* i bolje označuje sam pojam. Obrazloženo sam dao u 3. broju Jezika 43. godišta, veljača 1996., str. 112. i 113. (što je preneseno i u moju knjigu Hrvatska jezikoslovna prenja, str. 139. i 140.), i u posebnom članku "Vraćeni hrvatski nazivi *osoba* i *osobne zamjenice*" u 4. broju istoga godišta, travanj 1996.,